

NORGES TEKNISK-
NATURVITENSKAPELIGE UNIVERSITET
INSTITUTT FOR FYSIKK

Kontakt under eksamen:

Jon Andreas Støvneng

Telefon: 73 59 36 63 / 45 45 55 33

EKSAMEN FY1002 BØLGEFYSIKK
Mandag 10. desember 2007 kl. 0900 - 1300
Norsk utgave

Hjelpemiddel: C

- K. Rottmann: Matematisk formelsamling (alle språk).
- O. Øgrim og B. E. Lian: Størrelser og enheter i fysikk og teknikk, eller C. Angell og B. E. Lian: Fysiske størrelser og enheter.
- Typegodkjend kalkulator, med tomt minne, i henhold til liste utarbeidd av NTNU. (HP30S eller liknende.)

Side 2 - 6: Oppgavene

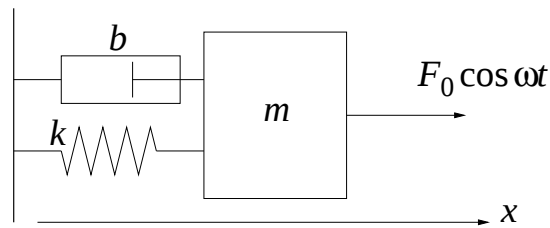
Side 7 - 15: Formelsamling

Prøva består av 6 oppgaver. Det er angitt hvor mye de ulike oppgavene i utgangspunktet vil telle under vurderinga. Vektorstørrelser angis med **feite** typer. Enhetsvektorer angis med hatt over symbolet.

Sensuren kommer når den er klar, seinest i begynnelsen av januar.

OPPGAVE 1 [Teller 20%]

En masse m er festet til ei fjær med fjærkonstant k . Dempingskraften er proporsjonal med hastigheten, $-b\dot{x}$. En ytre kraft $F_0 \cos \omega t$ sørger for at massen svinger fram og tilbake med vinkelfrekvens ω .

- Vis at massens bevegelse er bestemt av ligningen

$$\ddot{x} + 2\delta\dot{x} + \omega_0^2 x = A_0 \cos \omega t,$$

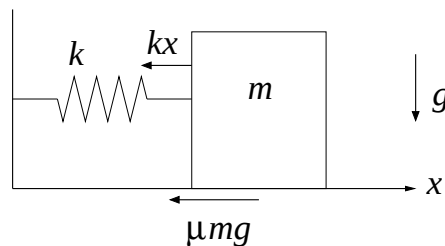
og bestem derved δ , ω_0 og A_0 . Her er x massens utsving i forhold til likevektsposisjonen $x = 0$.

- Løsningen av denne ligningen oppgis å være på formen

$$x(t) = x_0 \sin(\omega t + \phi)$$

Bestem fasekonstanten ϕ og skisser denne som funksjon av vinkelfrekvensen ω , i det du antar svak demping, dvs $\delta \ll \omega_0$. Oppgitt: $\sin(a+b) = \sin a \cos b + \cos a \sin b$, $\cos(a+b) = \cos a \cos b - \sin a \sin b$.

Den hastighetsavhengige dempekraften erstattes nå med ordinær friksjon mot et underlag med friksjonskoeffisient μ (som er like stor statisk og dynamisk), slik at det hele tiden virker en friksjonskraft μmg , motsatt rettet massens bevegelse. Her er g tyngdens akselerasjon. (Ligger massen i ro, er friksjonskraften *inntil* μmg , motsatt rettet øvrige krefter som forsøker å sette massen i bevegelse.) Vi skrur dessuten av den ytre kraften og studerer fri svingninger. Figuren viser eksempelvis situasjonen med $x > 0$ og $\dot{x} > 0$.

Posisjonen $x = 0$ for massen tilsvarer at fjæra verken er strukket eller presset sammen. Ved tidspunktet $t = 0$ trekkes massen mot høyre, til posisjonen $x(0) = 2.5\mu mg/k$, og slippes uten starthastighet.

- Vis at massens bevegelse beskrives av ligningen(e)

$$\ddot{\xi} + \omega^2 \xi = 0$$

der vi har innført $\xi = x \pm \mu mg/k$, og der fortegnet avhenger av om massen beveger seg mot høyre eller venstre. Hva blir vinkelfrekvensen ω ?

- Hvor mye energi går tapt, på grunn av friksjon, i løpet av bevegelsens første halve periode, dvs fra $t = 0$ til $t = T/2 = \pi/\omega$? Hvor mye energi går tapt mellom $t = T/2$ og $t = T$?

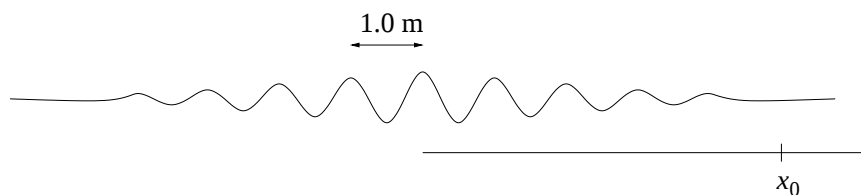
OPPGAVE 2 [Teller 15%]

I denne oppgaven ser vi på tyngdebølger i grenseflaten mellom luft og vann. Disse oppfyller dispersjonsrelasjonen

$$\omega(k) = \sqrt{gk \tanh(kd)}$$

Her er k bølgetallet, $g = 9.8 \text{ m/s}^2$ tyngdens akselerasjon og d vannets dybde. Anta at $d = 25 \text{ cm}$.

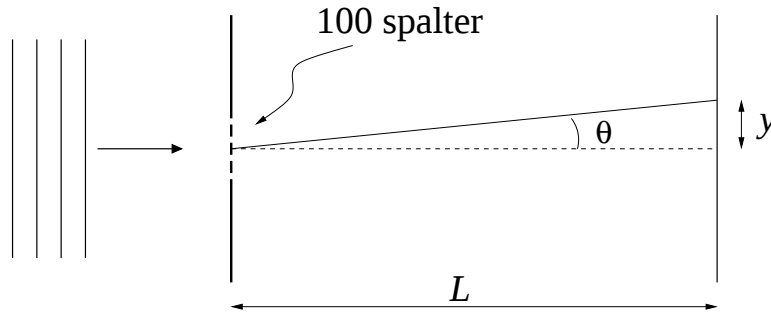
- Bestem perioden til bølger med bølgelengde $\lambda = 0.5 \text{ m}$.
- Bestem bølgelengden til bølger med fasehastighet $v_f = 0.5 \text{ m/s}$.
- En bølgepakke har 9 tydelige bølgetopper og bølgelengde 1.0 m . Vi antar at bølgepakkens totale utstrekning tilsvarer 8.5 bølgelengder, dvs 8.5 m , og at denne ikke endrer seg nevneverdig mens vi foretar våre observasjoner. Figuren viser et øyeblikksbilde av bølgepakken:

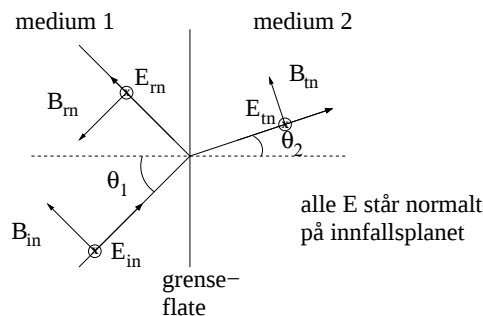
Vi retter nå øynene mot en fast posisjon x_0 og følger nøye med mens bølgepakken passerer. Hvor lang tid bruker bølgepakken på å passere x_0 ? Hvor mange bølgetopper ser vi passere x_0 ? Begrunn svaret. (Kommentar: En slik romlig avgrenset bølgepakke må strengt tatt "inneholde" flere bølgelengder enn den ene på 1.0 m som det her er snakk om. Opplysningen om at bølgepakkens utstrekning ikke endrer seg, er imidlertid tilstrekkelig for å besvare spørsmålene.) Oppgitt: $d(\tanh x)/dx = 1/\cosh^2 x$.

OPPGAVE 3 [Teller 15%]

Monokromatisk laserlys med bølgelengde λ faller normalt inn mot et diffraksjonsgitter med $N = 100$ spalter. Hver spalte har bredde a , og senter-til-senter avstanden mellom spaltene er $d = 8a$. Lyset som passerer gjennom spaltene, treffer en skjerm som er plassert i avstand L fra spalteåpningene, og resulterer i en intensitetsfordeling $I(y)$. I figuren er spaltenes lengderetning normalt på papirplanet:

- Innfør den dimensjonsløse størrelsen $\phi = \pi d \sin \theta / \lambda$ og skriv ned et uttrykk for intensitetsfordelingen $I(\phi)$. I dette uttrykket skal bare ϕ gjenstå som variabel parameter, i tillegg til prefaktoren I_0 , som angir $1/N^2$ av intensiteten til 0. ordens hovedmaksimum, dvs $I_0 = I(\phi = 0)/N^2$.
- Når ϕ (og dermed θ og y) økes fra verdien 0, går $I(\phi)$ gjennom diverse nullpunkter og såkalte sekundære maksima. I det første sekundære maksimum har intensiteten allerede falt til ca $1/22$ av $I(0)$. Ved hvilken verdi av ϕ finner du fjerde sekundære maksimum? Hvor stor er intensiteten til fjerde sekundære maksimum (i forhold til $I(0)$)?
- Når ϕ har blitt så stor at vi har passert 99 nullpunkter, kommer vi til 1. ordens hovedmaksimum, som har intensitet $0.95I(0)$. Bestem intensiteten til 4. ordens hovedmaksimum (i forhold til $I(0)$).

OPPGAVE 4 [Teller 20%]

En monokromatisk plan elektromagnetisk bølge faller inn mot en plan grenseflate mellom luft (medium 1) og et magnetisk og dielektrisk medium (medium 2), se figuren ovenfor. Brytningsindeksen i luft er 1. Brytningsindeksen i medium 2 er $n = \sqrt{\epsilon_r \mu_r}$, der ϵ_r er relativ permittivitet og μ_r er relativ permeabilitet.

Dersom bølgen er polarisert normalt på innfallsplanet, vil sammenhengen mellom amplituden til reflektert bølge, E_{rn0} , og amplituden til innkommende bølge, E_{in0} , være gitt ved

$$E_{rn0} = \frac{\alpha \cos \theta_1 - \cos \theta_2}{\alpha \cos \theta_1 + \cos \theta_2} E_{in0}$$

der $\alpha \equiv \sqrt{\mu_r/\epsilon_r}$.

- Den innkommende bølgen blir fullstendig transmittert dersom innfallsvinkelen θ_1 sammenfaller med Brewsters vinkel θ_B . Vis at Brewsters vinkel er gitt ved

$$\sin \theta_B = \sqrt{\frac{n^2(\alpha^2 - 1)}{n^2\alpha^2 - 1}}$$

- Anta at medium 2 har relativ permittivitet $\epsilon_r = 1.8$. Hva slags verdier er da aktuelle for mediets relative permeabilitet μ_r dersom Brewsters vinkel θ_B skal ligge mellom 0 og 90 grader for den valgte polarisasjonsretningen? (Vi antar at $n > 1$.)

- Hittil i denne oppgaven har vi sett på fullstendig transmisjon. La oss nå diskutere mulighetene for å oppnå *total refleksjon* i grenseflaten mellom luft (medium 1) og et medium med brytningsindeks $n > 1$ (medium 2). Bruk Snells brytningslov til å finne et kriterium for innfallsvinkelen θ_i som resulterer i total refleksjon. Avgjør om en innfallsvinkel på 35 grader gir total refleksjon dersom $n = 1.8$, både for tilfellet at innkommende bølge befinner seg i luft (medium 1) og for tilfellet at innkommende bølge befinner seg i mediet med $n = 1.8$ (medium 2).

OPPGAVE 5 [Teller 10%]

Vis at for en elektromagnetisk bølge i vakuum, med

$$\mathbf{E}(\mathbf{r}, t) = \mathbf{E}_0 \sin(\mathbf{k} \cdot \mathbf{r} - \omega t)$$

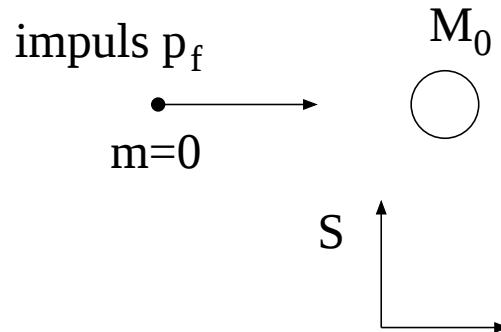
og

$$\mathbf{B}(\mathbf{r}, t) = \mathbf{B}_0 \sin(\mathbf{k} \cdot \mathbf{r} - \omega t)$$

gjelder $B_0 = E_0/c$. Tips: Maxwells ligninger.

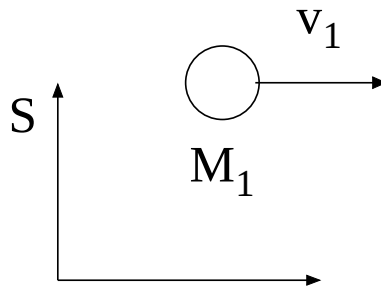
OPPGAVE 6 [Teller 20%]

En kuleformet masse M_0 ligger i ro i labsystemet S. En masseløs partikkel ($m = 0$) (et foton) kommer inn fra venstre med impuls p_f .

- Bruk sammenhengene mellom (relativistisk) energi, impuls og masse til å argumentere for at fotonet *må* ha hastighet c , dvs lysets hastighet.
- Skriv ned fotonets energi E_f , den kuleformede massens energi E_m , og systemets totale energi E_0 i S. (Med "systemet" menes her fotonet og den kuleformede massen.) Skriv også ned total impuls p_0 i S.

Fotonet og den kuleformede massen kolliderer fullstendig uelastisk, slik at fotonet absorberes. Etter kollisjonen består følgelig systemet kun av en masse M_1 som beveger seg mot høyre med hastighet v_1 .

- Bruk prinsippene om impuls- og energibevarelse til å bestemme v_1 og M_1 . Finn tilnærmede uttrykk for v_1 og M_1 som gjelder dersom fotonets energi E_f er meget liten i forhold til den kuleformede massens energi E_m . Er uttrykkene som forventet?
- Anta at massen etter kollisjonen fortsatt er kuleformet i sitt eget hvilesystem (dvs der den er i ro). Hva slags form har den da i S? Begrunn svaret.

Formelsamling

Fete symboler angir vektorer. Symboler med hatt over angir enhetsvektorer. Formlenes gyldighet og symbolenes betydning antas å være kjent.

- Harmonisk plan bølge:

$$\xi(x, t) = \xi_0 \sin(kx - \omega t + \phi)$$

$$\xi(\mathbf{r}, t) = \xi_0 \sin(\mathbf{k} \cdot \mathbf{r} - \omega t + \phi)$$

- Bølgeligning:

$$\frac{\partial^2 \xi(x, t)}{\partial x^2} = \frac{1}{v^2} \frac{\partial^2 \xi(x, t)}{\partial t^2}$$

$$\nabla^2 \xi(\mathbf{r}, t) \left(\equiv \frac{\partial^2 \xi}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 \xi}{\partial y^2} + \frac{\partial^2 \xi}{\partial z^2} \right) = \frac{1}{v^2} \frac{\partial^2 \xi(\mathbf{r}, t)}{\partial t^2}$$

- Fasehastighet:

$$v = \frac{\omega}{k}$$

- Gruppehastighet:

$$v_g = \frac{d\omega}{dk}$$

- Generelt for ikkedispersive udempede bølger:

$$v = \sqrt{\frac{\text{elastisk modul}}{\text{massetetthet}}}$$

- Generelt for lineær respons i elastiske medier:

$$\text{mekanisk spenning} = \text{elastisk modul} \times \text{relativ tøyning}$$

- For transversale bølger på streng:

$$v = \sqrt{\frac{S}{\mu}}$$

- For longitudinale bølger i fluider:

$$v = \sqrt{\frac{B}{\rho}}$$

- For longitudinale bølger i faste stoffer:

$$v = \sqrt{\frac{Y}{\rho}}$$

- Middelverdi av harmonisk varierende størrelse $A(x, t)$, midlet over bølgelengde λ :

$$\overline{A} = \frac{\int_0^\lambda A(x, t) dx}{\int_0^\lambda dx} = \frac{1}{\lambda} \int_0^\lambda A(x, t) dx$$

Middelverdi av harmonisk varierende størrelse $A(x, t)$, midlet over periode T :

$$\langle A \rangle = \frac{\int_0^T A(x, t) dt}{\int_0^T dt} = \frac{1}{T} \int_0^T A(x, t) dt$$

- Midlere energi pr lengdeenhet for harmonisk bølge på streng:

$$\overline{\varepsilon} = \frac{1}{2} \mu \omega^2 \xi_0^2$$

- Midlere energi pr volumenhet for harmonisk plan bølge:

$$\overline{\varepsilon} = \frac{1}{2} \rho \omega^2 \xi_0^2$$

- Midlere effekt transportert med harmonisk bølge på streng:

$$\overline{P} = v \overline{\varepsilon} = \frac{1}{2} v \mu \omega^2 \xi_0^2$$

- Intensitet i harmonisk plan bølge:

$$I = v \overline{\varepsilon} = \frac{1}{2} v \rho \omega^2 \xi_0^2$$

- Midlere impulstetthet for harmonisk bølge:

$$\overline{\pi} = \frac{\overline{\varepsilon}}{v}$$

- Ideell gass:

$$pV = Nk_B T$$

- Varmekapasitet ved konstant trykk ($Q = \text{varme}$):

$$C_p = \left(\frac{dQ}{dT} \right)_p$$

- Varmekapasitet ved konstant volum ($Q = \text{varme}$):

$$C_V = \left(\frac{dQ}{dT} \right)_V$$

- Adiabatiske forhold (dvs ingen varmetveksling):

$$pV^\gamma = \text{konstant}$$

- Adiabatkonstanten:

$$\gamma = \frac{C_p}{C_V}$$

Gass med 1-atomige molekyler: $\gamma = 5/3$. Gass med 2-atomige molekyler: $\gamma = 7/5$.

- Bulkmodul for ideell gass ved adiabatiske forhold:

$$B = \gamma p$$

- Lydhastighet i gass (m = molekylmassen):

$$v = \sqrt{\frac{\gamma p}{\rho}} = \sqrt{\frac{\gamma k_B T}{m}}$$

- Lydtrykk:

$$\Delta p = -B \frac{\partial \xi}{\partial x}$$

- Lydnivå:

$$\beta(\text{dB}) = 10 \log \frac{I}{I_0}$$

med $I_0 = 10^{-12} \text{ W/m}^2$

- Dopplereffekt:

$$\nu_O = \frac{1 - v_O/v}{1 - v_S/v} \nu_S$$

- For sjokkbølger:

$$\sin \alpha = \frac{v}{v_S}$$

- Transversal bølge på streng med massetetthet μ_1 for $x < 0$ og μ_2 for $x > 0$, innkommende bølge propagerer i positiv x -retning:

Amplitude for reflektert bølge:

$$y_{r0} = \frac{\sqrt{\mu_2} - \sqrt{\mu_1}}{\sqrt{\mu_2} + \sqrt{\mu_1}} y_{i0}$$

Amplitude for transmittert bølge:

$$y_{t0} = \frac{2\sqrt{\mu_1}}{\sqrt{\mu_2} + \sqrt{\mu_1}} y_{i0}$$

Refleksjonskoeffisient:

$$R = \frac{\overline{P}_r}{\overline{P}_i}$$

Transmisjonskoeffisient:

$$T = \frac{\overline{P}_t}{\overline{P}_i}$$

- Plan lydbølge normalt inn mot grenseflate i $x = 0$ mellom to medier med elastiske moduler og massetettheter henholdsvis E_1 , ρ_1 (for $x < 0$) og E_2 , ρ_2 (for $x > 0$), innkommende bølge propagerer i positiv x -retning:

Amplitude for reflektert bølge:

$$\xi_{r0} = \frac{\sqrt{\rho_2 E_2} - \sqrt{\rho_1 E_1}}{\sqrt{\rho_2 E_2} + \sqrt{\rho_1 E_1}} \xi_{i0}$$

Amplitude for transmittert bølge:

$$\xi_{t0} = \frac{2\sqrt{\rho_1 E_1}}{\sqrt{\rho_2 E_2} + \sqrt{\rho_1 E_1}} \xi_{i0}$$

Refleksjonskoeffisient:

$$R = \frac{\overline{P}_r}{\overline{P}_i}$$

Transmisjonskoeffisient:

$$T = \frac{\overline{P}_t}{\overline{P}_i}$$

- Maxwells ligninger på integralform:

$$\oint \mathbf{E} \cdot d\mathbf{A} = q/\varepsilon_0$$

$$\oint \mathbf{B} \cdot d\mathbf{A} = 0$$

$$\oint \mathbf{E} \cdot d\mathbf{l} = -\frac{d}{dt} \int \mathbf{B} \cdot d\mathbf{A}$$

$$\oint \mathbf{B} \cdot d\mathbf{l} = \mu_0 I + \mu_0 \varepsilon_0 \frac{d}{dt} \int \mathbf{E} \cdot d\mathbf{A}$$

- Maxwells ligninger på differensialform:

$$\nabla \cdot \mathbf{E} = \rho/\varepsilon_0$$

$$\nabla \cdot \mathbf{B} = 0$$

$$\nabla \times \mathbf{E} = -\frac{\partial \mathbf{B}}{\partial t}$$

$$\nabla \times \mathbf{B} = \mu_0 \mathbf{j} + \mu_0 \varepsilon_0 \frac{\partial \mathbf{E}}{\partial t}$$

- Lorentzkraften:

$$\mathbf{F} = q(\mathbf{E} + \mathbf{v} \times \mathbf{B})$$

- Bølgeligning for $\mathbf{E}$ og $\mathbf{B}$ i vakuum:

$$\nabla^2 \mathbf{E} = \frac{1}{c^2} \frac{\partial^2 \mathbf{E}}{\partial t^2}$$

$$\nabla^2 \mathbf{B} = \frac{1}{c^2} \frac{\partial^2 \mathbf{B}}{\partial t^2}$$

$$c = 1/\sqrt{\varepsilon_0 \mu_0}$$

- Energitetthet i elektromagnetisk felt:

$$u = u_E + u_B = \frac{1}{2} \varepsilon_0 E^2 + \frac{1}{2\mu_0} B^2$$

- Intensitet i elektromagnetisk bølge:

$$I = c\varepsilon_0 \overline{E^2} = c\varepsilon_0 \langle E^2 \rangle$$

- Poyntings vektor:

$$\mathbf{S} = \frac{1}{\mu_0} \mathbf{E} \times \mathbf{B}$$

- Impuls i elektromagnetisk bølge:

$$\boldsymbol{\pi} = \mu_0 \varepsilon_0 \mathbf{S}$$

- Elektrisk dipolmoment:

$$\mathbf{p} = q\mathbf{d}$$

- Magnetisk dipolmoment:

$$\mathbf{m} = I\mathbf{A}$$

- Midlere utstrålt effekt fra oscillerende elektrisk dipol $p_0 \cos(\omega t)$:

$$\langle P \rangle = \frac{p_0^2 \omega^4}{12\pi \varepsilon_0 c^3}$$

- Midlere utstrålt effekt fra oscillerende magnetisk dipol $m_0 \cos(\omega t)$:

$$\langle P \rangle = \frac{\mu_0 m_0^2 \omega^4}{12\pi c^3}$$

- Malus' lov:

$$I(\theta) = I_0 \cos^2 \theta$$

- Lineære medier:

$$\mathbf{P} = \varepsilon_0 \chi_e \mathbf{E}$$

$$\mathbf{D} = \varepsilon_0 \mathbf{E} + \mathbf{P} = \varepsilon_0 (1 + \chi_e) \mathbf{E} = \varepsilon_0 \varepsilon_r \mathbf{E} = \varepsilon \mathbf{E}$$

$$\mathbf{M} = \chi_m \mathbf{H}$$

$$\mathbf{B} = \mu_0 \mathbf{H} + \mathbf{M} = \mu_0 (1 + \chi_m) \mathbf{H} = \mu_0 \mu_r \mathbf{H} = \mu \mathbf{H}$$

- Maxwells ligninger etc:

$$\oint \mathbf{D} \cdot d\mathbf{A} = q_{\text{fri}}$$

$$\oint \mathbf{B} \cdot d\mathbf{A} = 0$$

$$\oint \mathbf{E} \cdot d\mathbf{l} = -\frac{d}{dt} \int \mathbf{B} \cdot d\mathbf{A}$$

$$\oint \mathbf{H} \cdot d\mathbf{l} = I_{\text{fri}} + \frac{d}{dt} \int \mathbf{D} \cdot d\mathbf{A}$$

$$\nabla \cdot \mathbf{D} = \rho_{\text{fri}}$$

$$\nabla \cdot \mathbf{B} = 0$$

$$\nabla \times \mathbf{E} = -\frac{\partial \mathbf{B}}{\partial t}$$

$$\nabla \times \mathbf{H} = \mathbf{j}_{\text{fri}} + \frac{\partial \mathbf{D}}{\partial t}$$

- Energitetthet, Poyntings vektor:

$$u = \frac{1}{2} \varepsilon E^2 + \frac{1}{2\mu} B^2$$

$$\mathbf{S} = \frac{1}{\mu} \mathbf{E} \times \mathbf{B}$$

- For elektromagnetiske bølger i medier ($q_{\text{fri}} = I_{\text{fri}} = 0$):

$$\begin{aligned}\nabla^2 \mathbf{E} &= \frac{1}{v^2} \frac{\partial^2 \mathbf{E}}{\partial t^2} \\ \nabla^2 \mathbf{B} &= \frac{1}{v^2} \frac{\partial^2 \mathbf{B}}{\partial t^2} \\ v &= \frac{1}{\sqrt{\epsilon\mu}} = \frac{c}{\sqrt{\epsilon_r\mu_r}} = \frac{c}{n}\end{aligned}$$

- Grenseflatebetingelser ($q_{\text{fri}} = I_{\text{fri}} = 0$ i grenseflaten):

$$\begin{aligned}\Delta D_{\perp} &= 0 \\ \Delta E_{\parallel} &= 0 \\ \Delta B_{\perp} &= 0 \\ \Delta H_{\parallel} &= 0\end{aligned}$$

- Refleksjon og brytning:

$$\begin{aligned}\theta_r &= \theta_i \\ n_1 \sin \theta_i &= n_2 \sin \theta_t\end{aligned}$$

- Youngs eksperiment med to smale spalter:

$$I(\theta) = 4I_0 \cos^2 \left(\frac{\pi d}{\lambda} \sin \theta \right)$$

- Diffraksjonsgitter med N smale spalter:

$$I(\theta) = I_0 \frac{\sin^2 \left(\frac{N\pi d}{\lambda} \sin \theta \right)}{\sin^2 \left(\frac{\pi d}{\lambda} \sin \theta \right)}$$

- Diffraksjon fra en spalte:

$$I(\theta) = I(0) \frac{\sin^2 \left(\frac{\pi a}{\lambda} \sin \theta \right)}{\left(\frac{\pi a}{\lambda} \sin \theta \right)^2}$$

- Diffraksjon fra N spalter med bredde a :

$$I(\theta) = I_0 \frac{\sin^2 \left(\frac{\pi a}{\lambda} \sin \theta \right)}{\left(\frac{\pi a}{\lambda} \sin \theta \right)^2} \frac{\sin^2 \left(\frac{N\pi d}{\lambda} \sin \theta \right)}{\sin^2 \left(\frac{\pi d}{\lambda} \sin \theta \right)}$$

- Lorentzfaktor:

$$\gamma = \left(1 - v^2/c^2\right)^{-1/2}$$

- Lorentztransformasjonene ($\bar{S}$ har hastighet $\mathbf{v} = v\hat{x}$ i forhold til S):

$$\bar{x} = \gamma(x - vt)$$

$$\bar{y} = y$$

$$\bar{z} = z$$

$$\bar{t} = \gamma\left(t - \frac{v}{c^2}x\right)$$

$$x = \gamma(\bar{x} + v\bar{t})$$

$$y = \bar{y}$$

$$z = \bar{z}$$

$$t = \gamma\left(\bar{t} + \frac{v}{c^2}\bar{x}\right)$$

- Tidsdilatasjon:

$$\Delta t = \gamma\Delta\bar{t}$$

- Lengdekontraksjon:

$$\Delta\bar{x} = \gamma\Delta x$$

- Hastighet i S ($\mathbf{u} = u_x\hat{x} + u_y\hat{y} + u_z\hat{z}$):

$$u_x = dx/dt$$

$$u_y = dy/dt$$

$$u_z = dz/dt$$

Hastighet i $\bar{S}$ ($\bar{\mathbf{u}} = \bar{u}_x\hat{x} + \bar{u}_y\hat{y} + \bar{u}_z\hat{z}$):

$$\bar{u}_x = d\bar{x}/d\bar{t}$$

$$\bar{u}_y = d\bar{y}/d\bar{t}$$

$$\bar{u}_z = d\bar{z}/d\bar{t}$$

- Addisjon av hastigheter (alle hastigheter i samme retning):

$$v_{AC} = \frac{v_{AB} + v_{BC}}{1 + v_{AB}v_{BC}/c^2}$$

- Dopplereffekt for elektromagnetiske bølger:

$$\bar{\nu} = \nu \left(\frac{c - v}{c + v}\right)^{1/2}$$

- Relativistisk impuls:

$$\mathbf{p} = \gamma m \mathbf{v}$$

- Newtons 2. lov:

$$\mathbf{F} = \frac{d\mathbf{p}}{dt}$$

- Energi:

$$E = \gamma mc^2$$

$$E_0 = mc^2$$

$$E_k = E - E_0$$

$$E^2 = (pc)^2 + (mc^2)^2$$

- Elastisk prosess: E , $\mathbf{p}$, E_k og m bevart.
- Uelastisk prosess: E og $\mathbf{p}$ bevart.